

1.03 Kratki znanstveni prispevek

UDK 94:674.23(497.4-14Selo)"1859/2009"

Prejeto: 25. 9. 2008



Vladimir Vilman

mag. etnologije, muzejski svetnik, Tehniški muzej Slovenije, Parmova 33, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: vladimir.vilman@tms.si

Mizarska tradicija družine Bavčar iz Sela v Vipavski dolini

IZVLEČEK

Leta 2009 bo poteklo 150 let od pričetka delovanja Bavčarjeve mizarske delavnice, v kateri so tri generacije v obdobju 120 let v Selu v Vipavski dolini uveljavili proizvodnjo bivalnega pohištva vrhunske kakovosti za znane naročnike v Primorju, Dalmaciji in tudi na kontinentu. Bistvo Bavčarjeve mizarske obrti je bilo skrbno negovanje odličnosti ročnega dela v izdelavi unikatnih mizarskih izdelkov in stalno posodabljanje strojnega parka svoje delavnice.

KLJUČNE BESEDE

mizarstvo, unikatna proizvodnja pohištva, animalni gepelj, Bavčar, Selo v Vipavski dolini

ABSTRACT

JOINER'S TRADITION OF THE BAVČAR FAMILY FROM SELO IN VIPAVSKA DOLINA

In the year 2009, 150 years will pass since the outset of Bavčar's joiner's workshop, in which three generations put into effect in a period of 120 years in Selo in Vipavska dolina the production of furniture of topmost quality for consignees in Primorje, Dalmatia and on the continent as well. The essence of Bavčar's joiner's craft was prudent keeping of excellence of manual work in making of unique joiner's products, and constant modernizing of the workshop machinery.

KEY WORDS

Joinery, unique furniture production, animal driven capstan, Bavčar, Selo in Vipavska dolina

Uvod

Slovenija je deželna gozdov, lesa in bogate tradicije pridobivanja in predelave hlodovine iglavcev in listavcev v raznolike lesne izdelke široke rabe. V prispevku obravnavamo imeniten primer predelave lesne surovine v končne izdelke na Vipavskem. Dokumentacija lesarskega oddelka Tehniškega muzeja Slovenije hrani razmeroma veliko gradiva o mizarški tradiciji družine Bavčar iz Sela v Vipavski dolini, ki je pričela z mizarško dejavnostjo v domačem kraju že 1859. Ker letos poteka 150-letnica pričetka delovanja Bavčarjeve mizarске obrti, menimo, da velja obeležiti ta pomemben jubilej. Vsaj z ustreznim prispevkom v strokovni zgodovinski reviji.

Na to izjemno mizarško družino je že leta 1980 "naletel" Miloš Mehora, nekdanji zunanji sodelavec Tehniškega muzeja Slovenije, ki je večino svojega prostega časa namenil raziskovanju zgodovine gozdarske in lesarske stroke pri nas. Zapis njegovega pogovora z Bojanom Bavčarjem, zadnjim aktivnim mizarjem omenjene družine in nekaj fotografskih posnetkov objekta, v katerem je potekalo mizarško delo, so nas navedli, da pridobimo še več informacij o njihovem življenju in delu, da bi bolje spoznali okoliščine časa in prostora, v katerem je živela omenjena družina.¹ V letu 2008 smo v pogovoru z Rozi Bratož, nečakinjo Bojana Bavčarja pridobili še nekaj gradiva in pomembnih podatkov, kar nam je omogočilo, da lahko povemo zgoščeno zgodbo o mizarški tradiciji te družine.² Njihovo delo in zasebno življenje, bi lahko predstavili iz različnih zornih kotov in prav vsak bi bil po svoje zanimiv in poučen. Za tehnika je nesporno najpreprosteje osvetliti tehnološke značilnosti proizvodnega postopka končne predelave lesa, ki so si bile, v delovnih obdobjih Franja, Franca in Bojana Bavčarja, torej očeta, sina in vnuka, v marsičem podobne, malone identične, a so se tudi značilno razlikovale. Ta pogled je vsekakor pomemben, saj je delo oz. produkcijski proces temelj človekovega bivanja, ki odreja oz. usmerja večino preostalih ravnanj v življenju posameznika. Morda še bolj, kot bi to želeli priznati.

Delovno obdobje Franja Bavčarja (1859–1909)

Mizarško dejavnost družine Bavčar iz Sela v Vipavski dolini je pričel Franjo Bavčar (rojen 7. oktobra 1839, umrl 5. novembra 1914), drugi otrok Jožeta in Jožefe Bavčar. O njegovih otroških letih nimamo nobenih podatkov. Mizarске obrti se je izučil pri mizarškem mojstru Gašperju Jugoviču v Trstu. Njegova učna doba je trajala od 14. aprila

1853 do konca meseca januarja 1858. Kot zanimivost lahko navedemo, da je Franju Bavčarju uradno spričevalo o uspešno prestatnem mizarškem uku izdala Marija Jugovič, vdova mojstra Gašperja Jugoviča, 28 let po končanem šolanju. Morda ga prej ni potreboval, verjetneje pa je prvotno spričevalo kje izgubil ali založil.³



Franjo Bavčar (zasebna last Rozi Bratož).

Nesporno je bil Franjo Bavčar podjetnega duha, saj je že leta 1859 v stari hiši v "zgornjem" Selu, na številki 85, osnoval svojo mizarško delavnico. Na začetku je imel le enega vajenca oz. pomočnika. Vse delo je bilo ročno. V tej najzgodnejši fazi mizarске obrti je imel že dva delovna prostora. Prvega v stari stanovanjski hiši, kamor je postavil dve mizarški mizi, dve mizarški stolici, zidno omarico s skobljčiči, dleti in pilami, obešalo za različne ročne žage, vodni brus na ročni pogon, lesene svore in druge manjše delovne pripomočke. Drugi delovni prostor je bila kletna delavnica na drugi stani dvorišča. Vanjo je dal leseno stružnico na nožni pogon, vodni brus na ročni pogon, leseno stiskalnico za ploskovite elemente in mizarško skobeljno mizo.⁴ Zanimivo je, da je Franjo Bavčar le na začetku svoje delovne poti, star komaj dobrih 20 let, menil, da je lahko pri

¹ TMS, Mehora, prepis magnetofonskega pogovora z Bojanom Bavčarjem z dne 27. 7. 1977.

² Zapiski pogovora z Rozi Bratož z dne 7. 5. 2008; dokumentacija TMS.

³ TMS, Mapa "Mizarška tradicija družine Bavčar".

⁴ Gl. op. 3.

Svjedočba.



Ja, *Marija Jugović*, udova i naka pokojno-
ga *Gaspara Jugovića* stolarskoga majstora,
posvjedočavam ovime vjerodostojno, da se je
Franjo Baucer, rodom iz Sela kod Gorice
u Primorju, kod mojega pokojnoga supru-
ga od 14. travnja 1853. do konca prosinca
1858. i to u kući *Casa de Gaspari* u Trstu,
u ulici *Contrada via piazza piccola* u nau-
ku nalazio te se je za cijelo to vrijeme uvijek
vrlo poslušnim pokazivao i u urednom
pogledu vrlo pohvalno ponašao.

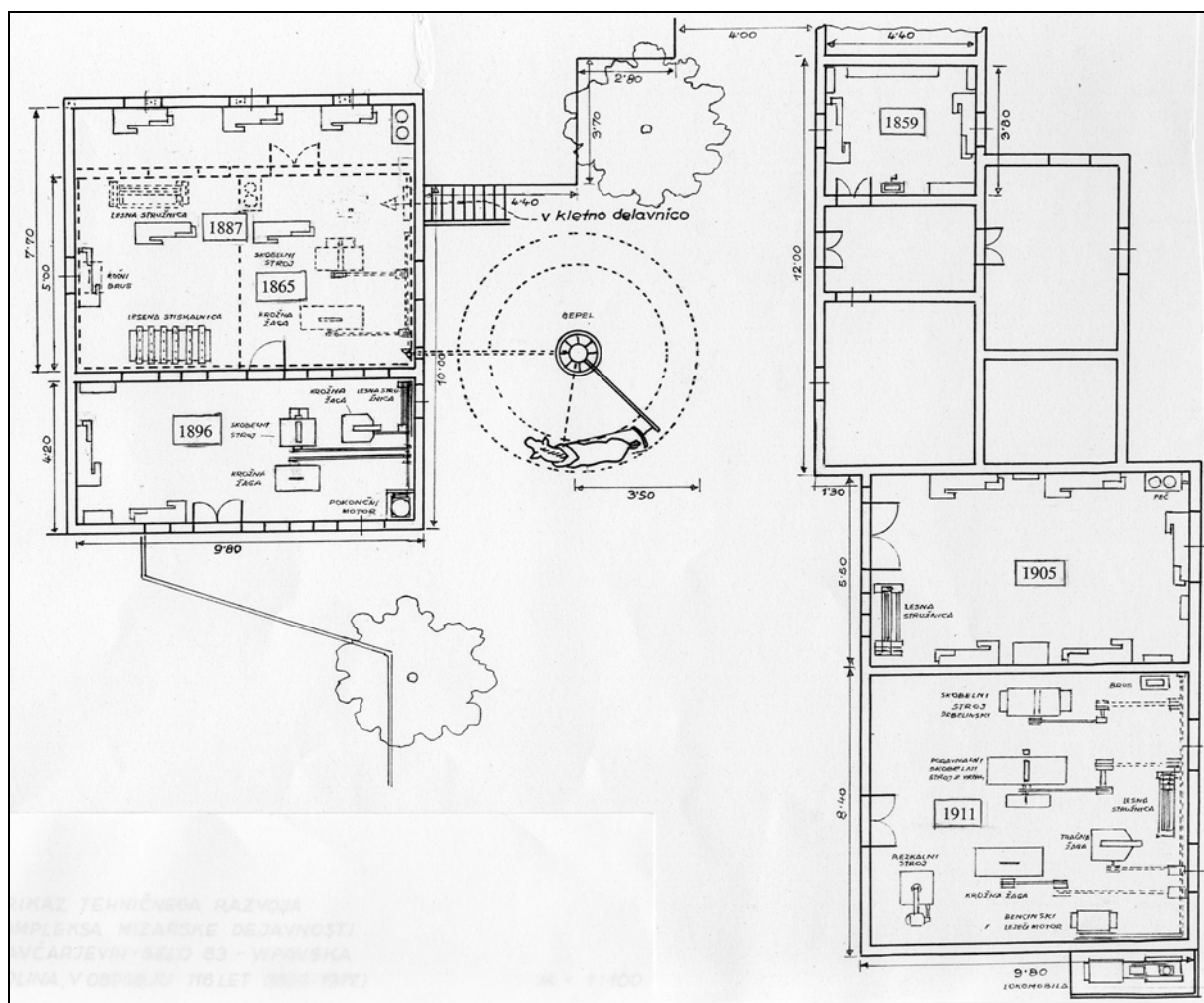
U Vrbovskom dne 9. kolovoza 1886.

Vikoslav Jialapa
svjedočim

X *Marija Jugović*

Pomeni *Riko Jugović*





Skica tlorisra razvoja Bavčarjeve mizarne (Miloš Mehora, dokumentacija TMS).

svojem delu uspešnejši v skupini kot popolnoma samostojen podjetnik. Kmalu je organiziral nekaj mizarjev iz bližnje okolice v skupno mizarško zadrugo. Ta zadruga je bila po določilih takratnih oblasti tudi registrirana. Drugih podatkov o delovanju in trajanju te zadruge nimamo. Domnevamo, da mizarška zadruga vendarle ni bila tako uspešna, kot je bilo mišljeno in je kmalu tudi zamrla. O njej nismo zasledili prav nobenega zapisa, dokumenta, slike ali podobnega. V vseh 120 letih svojega obratovanja so Bavčarji delovali kot samostojno družinsko obrtno podjetje, ki je bilo, v tovrstni lastniški in produkcijski organiziranosti, gospodarsko najuspešnejše.

Iz tehnološkega zornega kota izdelave pohištva predstavlja leto 1865 izjemno pomembno prelomnico. Takrat je Franjo Bavčar prvič pričel izvajati dve pomembni in naporni fazi delovnega postopka s pomočjo dveh preprostih strojev na animalni pogon. V kletno delavnico je postavil krožno žago in skobeljni stroj. Oba sta imela leseno ogrodje z jeklenima pogonskima vretenoma z jermenicama, ki sta

bila izdelka ljubljanske firme "Tönnes".⁵ Prva je imela vpeto v pogonsko vreteno krožno žagni list, druga pa rezilne nože. Jermenici obeh strojev sta vrtela dva jermena, ki ju je preko transmisije pogonjal preprost gepelj, to je vitlo oz. priprava za vrtenje pogonske gredi, ki so ga postavili na dvorišču pred delavnico, vanj pa vpregli konja ali vola. Nimamo natančnejših zapiskov niti skic dimenzij prenosnega mehanizma, ki bi pojasnili razmerje med številom obratov vprežene živali, številom obratov jermenic in krožne žage oz. rezil skobeljnega stroja. Ni dvoma, da sta se rezili obeh strojev vrteli počasi, zelo verjetno nista bili niti zelo natančni. Pomembno pa je, da je naporno ročno delo nadomestil stroj, ki ga je gnala živalina. Takšen primer rabe animalne pogonske sile v končni predelavi lesne surovine pri izdelavi pohištva v sredini 19. stoletja je edini na Slovenskem in nesporno predstavlja posebnost tudi v evropskem prostoru.

⁵ Gl. op. 3.



Notranjost Bavčarjeve delavnice iz leta 1898 na originalni dopisnici firme (zasebna last Rozi Bratož).

V začetku mizarске dejavnosti je mojster Franjo Bavčar zaposlil enega ali dva vajenca, nato štiri in kasneje tudi do deset. Vajeništvu so sledila pomočniška leta. Večina se je usposobila tudi za mojstrski izpit. Dne 27. februarja 1867 se je Franjo Bavčar poročil s Terezijo Besednjak iz sosednje vasi Gobjače. V zakonu se jima je rodilo pet otrok, sin Franc, hčerke Jožefa in tri Marije. Slednje tri so umrle že v rani mladosti.⁶ Za nadaljevanje mizarске tradicije je bil pomemben sin Franc Bavčar.

Naslednjo tehnološko prelomnico izdelave pohištva predstavlja leto 1887, ko so nad kletjo dozidali nov delavniški prostor. Že naslednje leto so vgradili pokončni motor na petrolej, ki je poganjal transmisijo, ta pa krožno žago in skobeljni stroj, ki so ju sem prenesli iz kleti. Petrolejski motor so izdelali v tovarni "Lanz" v Leipzigu. Gepelj na živinski pogon so demontirali. Razen navedenih dveh strojev so sem postavili devet mizarских skobeljnih miz, devet omaric za razno drobno delovno orodje, eno podolgovato peč za kuhanje kleja, eno peč za ogrevanje prostora, mizarске stolice in nekatere druge mizarске delovne pripomočke. Za nadaljnje uspešno delo je bilo izjemno pomembno tudi prvo uradno priznanje "z bronastim državnim znakom", katerega je mizarstvu Franja Bavčarja dodelilo c. kr. kmetijsko društvo leta 1891 za "kmečko pohištvo".

Mizarstvu je bila s tem priznana kakovost na področju celotnega goriškega kmetijskega društva, posredno pa tudi znatno širše, kar je imelo še posebno težo. Tako opremljena delavnica je obratovala do leta 1896, ko je Franjo Bavčar pomembno posodobil svoj tehnološki postopek. Obstoječi petrolejski pogonski stroj je dal predelati v bencinskega, ker je potreboval večjo moč motorja. Močnejši motor so terjali trije novi lesnoobdelovalni stroji, ki so nadomestili stara dva. Nabavil je kombiniran poravnalni skobeljni in vrtni stroj, izdelek ljubljanske firme "Tönnies", krožno žago neznanega izdelovalca in tračno žago domačega inovatorja Antona Črnigoja, ki so jo ulili v tržaški livarni. Pogonska transmisija, ki je bila montirana na zidu pod stropom prostora, je gnala tudi leseno stružnico.⁷

Selo pri Črničah v Vipavski dolini leži na stičišču slovanskega, germanskega in romanskega sveta, zato je bilo poznavanje teh jezikov za resno gospodarsko podjetje samoumevno. To nam dokazujejo tudi obrazci za izstavljanje računov, ki so bili natisnjeni v slovenskem, nemškem in italijanskem jeziku. Ni dvoma, da je mojster obvladal italijanščino in nemščino, vsaj pogovorno. Brez osnovnega znanja teh dveh jezikov bi zelo težko sklepal posle, ki so pogosto dosegali visoke zneske, vsaj za to gospodarsko panogo.

⁶ Zapiski pogovora z Rozi Bratož z dne 23. 9. 2008; dokumentacija TMS.

⁷ Gl. op. 3.



Priznanje Francetu Bavčarju za kmečko pohištvo iz leta 1891 (dokumentacija TMS).

V letu 1905 je Franjo Bavčar ob stari stanovanjski hiši nasproti stare centralne delavnice dogradil dodaten objekt, ki je imel dva prostora. Manjšega so imenovali "nova delavnica", večjega pa "pomožna delavnica". Prvega so rabili predvsem za montažo polizdelkov v končne izdelke, drugega pa kot skladišče izdelkov. V novo delavnico so postavili pet mizarski skobeljnih miz, štiri zidne omarice z mizarskim orodjem, peč za kuhanje kleja in ogrevanje prostora, leseno stružnico na nožni pogon in druge mizarske pripomočke, kot so stolice, lesene svore in podobno. V tem prostoru so bili navedeni predmeti razporejeni ob zidovih, osrednji del je bil prazen. Tja so občasno postavili telovadni drog, da so domači sokoli lahko telovadili, predvsem pozimi. Včasih so tu opravljali tudi različna domača dela, zato je bil ta prostor v bistvu večnamenski. Kot zanimivost lahko navedemo, da je Franjo Bavčar izučil mizarske obrti tudi Andreja Boucona, ki je že leta 1882 ustanovil v Ljubljani prvo kranjsko tovarno stolov.⁸ Izmed vseh vajencev je glede podjetnosti ravno Andrej Boucon dosegel nivo svojega učitelja. Po obsegu proizvodnje in oddaljenosti trgov za svoje izdelke ga je celo presegel, ne pa tudi

po kakovosti. Vendar je to razumljivo. Glavni Bouconov produkt je bil "gostilniški stol", ki ga je izdeloval na polindustrijski način v večjih serijah, pogosto tudi na zalogo, Bavčarjevo stilno pohištvo pa so bili unikatni mizarski izdelki za znane naročnike.

Delovno obdobje Franca Bavčarja (1909–1938)

Leta 1909 je Franjo Bavčar po petdesetih letih predanega dela predal mizarsko obrt svojemu sinu Francu (rojen 16. avgusta 1877, umrl 10. avgusta 1947), ki se je mizarske obrti učil pri svojem očetu med letoma 1890 in 1895.⁹ Pred prvo svetovno vojno je Bavčarjevo mizarstvo izdelovalo predvsem pohištvo, največ spalnice za individualne naročnike v Trstu, Gorici kot tudi za posamezne hotele v Dalmaciji in Primorju. Dne 23. novembra 1901 se je France Bavčar poročil z Vincencijo Mrmolja. Rodili so se jima sinovi Bojan, Ivo, Boris, Zoran in Dušan ter hčerki Vladislava in Zvezdana. Najbolj nenavadna življenjska pot je bila usojena hčerki Vladislavi, ki je kot "aleksandrinka" odšla v Egipt in kasneje tudi ostala na Bližnjem vzhodu.¹⁰

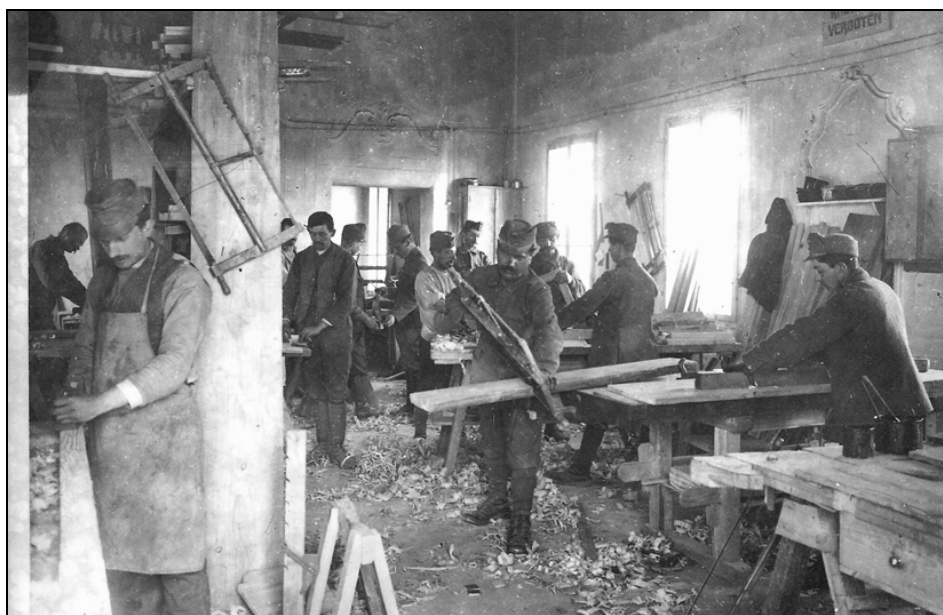
⁸ Zapiski pogovora z Ireno Boucon z dne 10. 4. 2008; dokumentacija TMS.

⁹ Zapiski pogovora z Rozi Bratož z dne 7. 5. 2008; dokumentacija TMS.

¹⁰ Gl. op. 6.



Družina Franca Bavčarja leta 1925 (zasebna last Rozi Bratož).



Vojaška mizarska delavnica med prvo svetovno vojno na neznani lokaciji (zasebna last Rozi Bratož).

Pomemben tehnološki preskok predstavlja leto 1911. Pomožno delavnico oz. skladišni prostor so predelali v osrednjo oz. glavno delavnico. Vanjo so postavili nov pogonski stroj, ležeči bencinski motor za pogon transmisije, izdelek firme "Langen & Wolf" iz Magdeburga. Transmisija s pripadajočimi predležaji za povečanje števila obratov je bila zaradi večje hitrosti in varnosti nameščena pod podom. Gnala je krožno žago neznanega proizvajalca, trač-

no žago domače izdelave, Tönniesov kombinirani poravnalni in vrtni stroj, nov skobeljni stroj debelinko firme "Moritz Zuckermann", brusilni stroj za brušenje strojnih nožev in drugega orodja in novo leseno stružnico. Kmalu po zagonu novega strojnega parka mizarne je nastopila težava hrupnosti bencinskega motorja, zato so mu čez čas dodali poseben glušilec.



Obcestni razstavni in prodajni objekt Bavčarjevega mizarstva (zasebna last Rozi Bratož).

V času prve svetovne vojne so vojaške oblasti mobilizirale Franca Bavčarja in njegove sodelavce v smislu delovne obveznosti. Večina jih je opravljala mizarska dela za vojaške potrebe. V glavnem so izdelovali sestavne dele vojaških barak za fronto oziroma za zaledje, zato to delo ni terjalo prav posebnega mizarskega mojstrstva. Nekateri so delali tudi v kovinarskih delavnicah, predvsem pri popravilu koles prevoznih sredstev in druge vojaške opreme.

Po koncu vojne se je večina delovnih obveznikov vrnila na staro delovno mesto. Posebnost delavnice je postal dodatni lesnoobdelovalni stroj, mizni rezkar neznanega proizvajalca, ki ga je sprva, leta 1919, poganjal poseben samostojen avtomobilski bencinski motor. Ta rezkar so rabili predvsem za izdelavo oken in vrat zaradi povojne obnove podeželja. Istega leta so ležeči glavni pogonski bencinski motor nadomestili s stabilno parno lokomobilno firme "Franz Hoffmann-Linz", ki je imela večjo pogonsko moč. Na voljo je imela veliko količino odpadnega lesa za kurjenje in je bila v primerjavi z bencinskim motorjem malodane "neslišna". Vgradili so jo v poseben prizidek ob objektu.¹¹

Leta 1920 je Franc Bavčar ob stari družinski stanovanjski hiši Selo 9, ob glavni cesti Ajdovščina-Gorica, zgradil novo, "spodnjo" delavnico, ki je rabila predvsem kot razstavni in prodajni prostor, proizvodnja pa je še vedno potekala v "zgornji" delavnici, Selo št. 85. Lokacija tik ob glavni cesti je bila zaradi dovoza lesa in odvoza izdelanega pohištva nesporno primernejša od "zgornje".

Leta 1932 so Selo elektrificirali. Ohranjeno gradivo ne navaja intenzitete oz. obsega elektrifikacije strojnega parka mizarne. Vemo, da so pogonski bencinski motor navedenega rezkarja domače izdelave nadomestili z elektromotorjem. Največji gospodarski razcvet je Bavčarjevo mizarstvo doseglo v obdobju med letoma 1911 in 1930. Zaradi obsega dela je tedaj delalo od 35 do 40 mizarskih pomočnikov in vajencev, ki jih je mojster plačeval tedensko. Z delom so pričeli poleti ob 7. uri, pozimi ob 8. uri in ga končali okoli 18. ure, odvisno od naročil. Delovni čas je bil deljen. Malic niso poznali. Delavci iz oddaljenih krajev so pri Bavčarjevih tudi jedli in spali. Vajenci iz okolice so kosilo prinesli s seboj. Dopusta praktično niso poznali, razen ob bolezni, v smrtnih primerih v družini ali ob drugi višji sili. Dela prosti dnevi so bile nedelje ter državni in cerkveni prazniki.¹²

Naraščajoče povpraševanje po visokokakovostnih pohištvenih izdelkih je terjalo tudi večje število izkušenih klasičnih mizarjev in specifičnih profilov, predvsem strugarjev in rezbarjev, ki so se izučili obrti v Trstu, Gorici, Gradcu ali Ljubljani. Prebivali so večinoma na Vipavskem in Goriškem, največ v Selu, Gojačah, Batujah, Vrtovinu, Braniku, Žabljah in tudi v Solkanu. Omenjene obrtnike Bavčar ni združil v posebno mizarsko zadruogo, ampak jih je najel kot podizvajalce pri večjih naročilih.¹³

¹¹ Gl. op. 3.

¹² Bratož *Razvoj mizarstva družine Bavčar*, str. 9.

¹³ Gl. op. 3.



Primer vrhunskega stilnega pohištva Bavčarjeve mizarne (dokumentacija TMS).

Lesno surovino so dovažali s težkimi vozovi: plohe in deske furman Rovana s Cola, furnir pa furman Ricatto iz Ajdovščine. Gotove izdelke je odvažal v Trst delavec Franc Mihelj. Od vseh pomočnikov in vajencev je mojster najbolj cenil Janka Lipovža, ki je imenitno obvladal rezbarjenje, in Antona Podgornika, ki se je odlikoval v izdelavi ovalnih okvirjev za ogledala, nočnih omaric, naslonov stolov in postelj.¹⁴

Rezbarski dodatki so bili posebnost, dodana vrednost že tako kakovostnim izdelkom njihove delavnice, ki je slovelo po pohištvu izdelanem v različnih slogih, najpogosteje renesančnem. Veliko večino rezbarskih izdelkov je izrisal Franc Bavčar sam, ker je bil likovno zelo nadarjen. Razen nadarjenosti je bilo potrebno tudi znanje. Tega je Franc pridobil že v mladih letih, ko je obiskoval obrtno šolo v Gorici, ki je poučevala pred in po prvi svetovni vojni. Učenci so morali poleg rednega pouka obvezno prihajati v šolo tudi vsako nedeljo dopoldne, da so risali različno ornamentiko. Zanimivo je, da jim je pred vojno šola plačevala to dodatno

nedeljsko izobrazbo z 20 krajcarji, 10 za vožnjo in 10 za malico. Razen tega so učitelji te šole vodili na podeželskih šolah, npr. v Ajdovščini, posebne tečaje risanja tudi za samostojne starejše mizarje, ki niso bili večji tega dela. Franc Bavčar je rezbarskega dela priučil še enega pomočnika, v obdobju večjih naročil pa so zaposlili še pet ali šest rezbarjev specialistov, da so lahko ugodili vsem naročilom.

V obdobju velike gospodarske krize na začetku 30-tih let 20. stoletja je imelo tudi Bavčarjevo mizarstvo velike poslovne težave, vendar pa ga te niso strle. Za krajši čas so delo celo prekinili, predvsem zaradi visokih davkov. Vendar so proizvodnjo kmalu obnovili, le obseg in tudi vrst izdelkov so prilagodili novim tržnim okoliščinam, a ne na rovaš kakovosti, kar jim je zagotovilo premagovanje krize. Zanimivo je, da je družinska obrt ravno v času najhujše krize pridobila največ priznanj za svoje delo, kar pet – leta 1933 dve priznanji v Milanu in eno v Firencah in naslednje leto ponovno v Firencah, vsakič za pohištveni izdelek leta. Najpomembnejše mednarodno priznanje pa je Franc Bavčar prejel leta 1935 na razstavi v Bruslju. Zanesljivo je temu botrovalo njegovo poglobljeno zanimanje za mednarodne stilske tokove v proizvodnji pohištva v Evropi nasploh. V družinskem gradivu zasledimo kopico nemških, avstrijskih, francoskih, angleških in italijanskih strokovnih lesarskih revij s področja pro-



Primer Bavčarjeve vrhunske notranje opreme neznane palače, najverjetneje v Trstu (dokumentacija TMS).

¹⁴ Gl. op. 12; Bratož, str. 11.



Mednarodno priznanje iz Bruslja leta 1935 (zasebna last Rozi Bratož).

izvodnje pohištva tistega časa, ki dokazujejo, da je strokovni in intelektualni horizont Franca Bavčarja segal daleč v evropski prostor. Le ta mu je pomenil primerljivo kategorijo.

Franco Bavčar je mizarsko obrt vodil do leta 1938, ko jo je predal svojemu sinu Bojanu Bavčarju (rojzen 20. oktobra 1907, umrl 24. decembra 1995).

Delovno obdobje Bojana Bavčarja (1938–1975)

Bojan Bavčar se je učil mizarske obrti pri svojem očetu med letoma 1921 in 1924. Tudi on se je šolal na obrtni šoli v Gorici. Pomočniški izpit je opravil leta 1925, mojstrskega pa dve leti kasneje. Istega leta je Bojan Bavčar staro družinsko hišo Selo 9 dozidal s prvim nadstropjem, kamor se je svojo družino tudi preselil. Po odsluženju vojaškega roka je leta 1938 prevzel obrt od svojega očeta. Mizarska proizvodnja pa je še nadaljnjih devetnajst let potekala v zgornji delavnici.

Po drugi svetovni vojni je gospodarski razvoj kraja in širše okolice, predvsem gradbeni, razgibal mizarsko dejavnost in ji ponudil možnost ustreznega zaslužka, ki pa je terjal tudi ustrezna vlaganja. Leta 1952 je Bojan Bavčar nadomestil stare lesno-

obdelovalne stroje z novimi, ki so imeli lasten elektromotorni pogon. Leta 1957 se je odločil za drzen gospodarski projekt. V spodnjo delavnico, zgrajeno že leta 1920, je preselil celotno proizvodno pohištva. V to strojno delavnico je montiral sodobno ventilacijsko napravo za odsesavanje lesnih ostankov v silos, ki so ga postavili na dvorišču. Les so žagali s krožno žago za dolžinski in debelinski razrez in krožno žago za čeljenje lesa, rezkali z miznim, nadmiznim in verižnim rezkarjem, brusili pa s cilindričnim in tračnim brusilnikom. Navedeni stroji so bili izdelek firme "Bratstvo-Zagreb". Avtomatski debelinski skobeljni stroj z dodanim brusilnikom kot tudi poravnalni skobeljni stroj z vrtnikom sta bila izdelka italijanske firme "Innocenti". Tu je bila tudi mehanska stružnica za izdelavo okroglih in ovalnih predmetov. Delavnica je imela tudi poseben prostor s prešo za furniranje posameznih sestavnih delov pohištva in lepljenje okvirjev različnih namembnosti. Pohištvo so dokončno sestavili in lakirali v posebni, montažni delavnici, kjer se je nahajala tudi tračna žaga neznanega proizvajalca.¹⁵

¹⁵ Gl. op. 3.



Tamburaši v Selu (zasebna last Rozi Bratož).

Nimamo podatka, koliko je znašala celotna investicija, niti ne vemo, ali je Bojan Bavčar najel kredit za njeno realizacijo. Ostaja veliko vprašanje, v kolikšni meri je bila sploh smiselna, saj so delavnico, vsega dve leti po zagonu, nacionalizirali. Najverjetneje je bil to splošen politični trend tedanjega časa. Ob tej priliki mu ni koristilo dejstvo, da je Bavčarjeva mizararna med drugo svetovno vojno izdelovala vrsto izdelkov za potrebe partizanske vojske niti njegovo nekdanje članstvo v ilegalni domoljubni trojki "TIGR" v Selu.¹⁶ Prav nobenega dvoma ni, da je omenjeni ukrep pomenil hud udarec za dotodanjega lastnika, tako v finančnem, organizacijskem in strokovnem, da psihološkega niti ne omenjamo. Zasebna mizararska obrt družine Bavčar je po sto letih uspešnega dela postala družbena lastnina, družbeno mizarstvo občine Ajdovščina, ki je izdelovalo predvsem stavbno pohišstvo. Po letu 1959 Bojan Bavčar ni bil več lastnik obrti, temveč le delovodja obrata, do leta 1975, ko se je upokojil. Nekdanja Bavčarjeva mizararna ni imela, v senci rastočih pohištenih velikanov "Lipa" iz Ajdovščine in "Meblo" iz Nove Gorice, nobene gospodarske perspektive, zato so obrat leta 1979, po 120 letih dela dokončno tudi zaprli.

Družbena vloga članov Bavčarjeve družine

Mizararska dejavnost Bavčarjeve družine iz Sela v

Vipavski dolini ima nesporen nacionalni pomen na področju končne predelave lesa na Slovenskem, zlasti v drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja. Zanimivo, da je omenjena družina pomembna tudi v širšem, družbenem delovanju svojega kraja. Naj navedemo le najpomembnejše.

Leta 1882 je tedanji goriški glavar prof. Brbuč ob pomoči Franja Bavčarja ustanovil v Selu čitalnico. Oba sta bila tudi velika zagovornika izgradnje železnice skozi Vipavsko dolino. Ob neki priliki službene poti v teh krajih sta povabila tedanjega dunajskega ministra, pristojnega za železnico, na Vipavsko in ga prosila za železniško povezavo s svetom. Njuna prošnja je očitno sovpadala z načrti državnih železnic, saj so Gorico in Ajdovščino leta 1902 železniško povezali s subsidiarno progo "južne železnice". Prav nobenega dvoma ni, da je železniška povezava s svetom na prelomu 19. v 20. stoletje pomenila za tiste kraje izjemno gospodarsko pridobitev in odprto okno v svet.

Leta 1883 so v Selu ustanovili prosvetno društvo, leta 1898 pa hranilnico in posojilnico. Pri obeh ustanovitvah je pomembno sodeloval tudi Franjo Bavčar. Prvo kmečko zadrugo so v Selu ustanovili leta 1909, naslednje leto tamburaški zbor in telovadno društvo Sokol ter leta 1911 gasilsko društvo. Tudi v telovadnem in tamburaškem društvu so bili Bavčarji med najaktivnejšimi.¹⁷

¹⁶ TMS, Dopis Bojana Bavčarja z dne 23. 8. 1982; mapa "Mizararska tradicija družine Bavčar", dokumentacija lesarskega oddelka TMS.

¹⁷ Gl. op. 16.

Sklepne misli

V letu 2009 torej obeležujemo 150-letnico pričetka mizarске dejavnosti družine Bavčar in 30-letnico njenega zatona. Bavčarji so s svojimi izdelki visoke kakovosti, že v drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja, nesporno začrtali visoka merila končne predelave lesa, ki so že tedaj edina zagotavljala, na izjemno zahtevnem mednarodnem tržišču, najboljšo konkurenčnost in najvišjo dodano vrednost. Prav nobenega dvoma ni, da je družbeni red druge polovice 20. stoletja grobo prekinil gospodarsko dejavnost ene najbolj uspešnih zasebnih mizar-skih podjetij v proizvodnji pohištva na Slovenskem in jo daroval na oltar nekih drugih družbenih ciljev. Morda je bila ta ideja, v kakovostnih izdelkih lesarske firme "Lipa" iz Ajdovščine, za nekaj časa tudi uspešno udejanjena, vendar ni bila dolgega veka. Na žalost je omenjena firma, leta 2008 doletela likvidacija. Vprašanje je, kdaj, ali sploh, bo ponovno stekla proizvodnja visokokakovostnega pohištva na Vipavskem. Morda bi četrti, peti in še kateri Bavčarjev rod uspešno nadaljeval in negoval svojo gospodarsko dejavnost, če bi je mogel. V gospodarstvu, zlasti v obrti, ima družinska tradicija izjemno pomembno vlogo. Da o prilagodljivosti spremenljivim gospodarskim okoliščinam na tržišču niti ne govorimo.

VIRI IN LITERATURA

TMS – Tehniški muzej Slovenije

Mapa "Mizarška tradicija družine Bavčar".

Bavčar Bojan: *Nekaj podatkov o delovanju organizacije TIGR v naši vasi Selo*. Selo, 16. 7. 1980 (tipkopis).

Bratož, Metka: *Razvoj mizarstva družine Bavčar*. Raziskovalna naloga, Osnovna šola Dobravlje, 1988.

Mehora, Miloš: tipkopis magnetofonskega pogovora z Bojanom Bavčarjem z dne 27. 7. 1977. Mapa "Mizarstvo Bavčar", dokumentacija lesarskega oddelka TMS.

Zapiski pogovora z Ireno Boucon z dne 10. 4. 2008.

Zapiski pogovora z Rozi Bratož z dne 7. 5. 2008 in 23. 9. 2008.



ZUSAMMENFASSUNG

Die Tischlertradition der Familie Bavčar aus Sela im Vipava-Tal

Die Tischlertätigkeit der Familie Bavčar aus Sela im Vipava-Tal geht auf Franjo Bavčar zurück, der

den Tischlerberuf bei Meister Gašper Jugović in Triest erlernte. Im Jahr 1865 montierte Franjo Bavčar in seinem Haushof ein einfaches Gewinde, in welches ein Pferd oder Ochse gespannt werden konnte. Der Gewindeübertragungsmechanismus trieb eine Kreissäge und eine Hobelmaschine an. Beide waren mit einem Holzgehäuse mit Stahltriebsspindel ausgestattet. Die Riemenscheiben waren ein Erzeugnis der Firma "Tönnies" aus Ljubljana. Im Jahr 1887 wurde über dem Keller eine Werkstatt gebaut, in welcher ein petroleumbetriebener Motor aufrecht montiert wurde, von welchem per Transmission eine Kreissäge und eine Hobelmaschine angetrieben wurden, die aus dem Keller geholt worden waren. Die derart ausgestattete Werkstatt war bis 1896 in Betrieb, als Franjo Bavčar den petroleumbetriebenen Motor in ein benzinbetriebenen umbauen ließ, weil er eine größere Motorstärke benötigte. Für sein Werk wurde Franjo Bavčar im Jahr 1891 mit einem "Bronzestaatsorden" von der k.k. Landwirtschaftsgesellschaft für "Bauernmöbel" ausgezeichnet.

Im Jahr 1909 übergab Franjo Bavčar das Tischlergewerbe an seinen Sohn Franc, der seinerseits 1911 die Produktion wieder modernisierte. In der erweiterten Werkstatt wurde ein neues Triebwerk montiert, ein liegender Benzinmotor für den Transmissionsantrieb für sechs holzbearbeitende Maschinen. Franc Bavčar erhielt während seiner Arbeitszeit fünf internationale Auszeichnungen, von denen jene, die ihm 1935 bei der Möbelausstellung in Brüssel verliehen wurde, am wichtigsten war. Im Jahr 1939 übergab Franc Bavčar die Werkstatt seinem Sohn Bojan Bavčar, der sich im Jahr 1957 zu dem anspruchsvollen Wirtschaftsprojekt einer ganzheitlichen Modernisierung des Maschinenparks seiner Werkstatt entschloss. Darin wurden fast neue holzbearbeitende Maschinen und eine moderne Lüftungsanlage zum Aufsaugen von Holzresten und deren Zuführung zu einem im Hof aufgestellten Hochsilo montiert. Die große Investition zeigte sich als verfehlt, denn die Werkstatt wurde kaum zwei Jahre nach der Inbetriebnahme nationalisiert. Diese politische Maßnahme der damaligen Behörden bedeutete den Anfang vom Ende der Tischlertradition der Familie Bavčar, die 1979 ihre Tätigkeit einstellte. Trotz ununterbrochener Modernisierung des Maschinenparks bestand das Wesen des Tischlergewerbes von Baučar weiter und kam in der sorgfältigen Pflege der Qualität der Handarbeit bei der Erzeugung von Unikaterzeugnissen zum Ausdruck.